

NOTE LEXICALE (I)

(Etnografie-toponimie)

Cunoscută fiind interdependența dintre elementele de cultură materială, dintre particularitățile de viață ale unui grup etnic, pe de o parte, și graiul vorbit de acesta, pe de altă parte, legătura dintre *lucru* și *cuvînt* — în general —, înțelegem de ce se impune cu necesitate studiul interdisciplinar al unui anumit domeniu de viață, cercetarea multilaterală constituindu-se ca o metodă de lucru absolut indispensabilă cercetătorului. Așa, de exemplu, cunoașterea originii și evoluției sensurilor unui cuvînt, a răspîndirii și frecvenței lui va desluși, fără îndoială, multe dintre laturile ascunse ale istoriei aceluia lucru pe care cuvîntul îl desemnează și despre care nu avem suficiente mărturii materiale sau documentare.

arġea — *băteală* — *bătătură* — *război* „*guerre*“ / *război* (de țesut) — *vatale*

Observăm — pentru a ne opri doar la cîteva exemple — că *război* numele uneltei de țesut, este răspîndit pe aproape întreg teritoriul limbii românești¹. Nu avem cunoștința ca omonimia *război* „*guerre*“ — *război* (unealta pașnică) să fi fost discutată undeva, aceasta fiind (ca de altfel în cele mai multe cazuri de omonimie) acceptată ca un fapt accidental.

Se pare însă că nu este întîmplătoare prezența aceluiași radical slav *boi* „bătaie, bătălie“ în ambii termeni, căci *a bate* are, pe lîngă atîtea alte sensuri, și pe acela de „a băga de-a curmezișul, printre firele urzelei, alte fire și a le îndesa lovindu-le cu vatalele“ (DA); cf. „Meșteșuguri *bătute* (s.n.) cu bumbac“². *Băteala* înseamnă *bătătură*, deci „firele care se bat în urzeală“, iar prin Oltenia, după cum ne informează același dicționar, *băteală* este chiar piesa cu care se bat firele, adică *vatale*.

În trei variante, dar provenind din aceeași temă *bat-*, termenul acoperă tot teritoriul lingvistic românesc: *băteală* (în Banat, Transilvania și vestul Olteniei), *bătătură*, în alternanță cu *bătaie*, (în restul țării)³. Comparînd harta lui *vatale* (h. 475) cu cea a lui *băteală* (h. 483) băgăm de seamă că acolo unde se întrebuițează *vatale*, și nu *brîglă* sau plura-

¹ Cf. ALR I, s.n., vol. II, harta 470.

² N. Iorga, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VI, p. 156.

³ ALR, I, s.n., vol. II, h. 475; pentru a nu mai reveni, în continuare dăm doar numărul hărții.

lul lui, *brîgle*, circulă variantele *bătătură* sau *bătaie*, căci *vatale* și *bă-teală*, în formă monoftongată *bătală* intrau în „coliziune omonimică“ atunci cînd erau folosiți împreună și deseori iscau confuzii.

Cît despre originea bulgară a lui *vatale* (CADE) cheștiunea rămîne îndoielnică. Cel mult am putea admite o reluare a termenului din bulgară de către români, după ce aici (în limba bulgară) să fi pătruns din limba română⁴.

ALR mai menționează, ca simple reminiscențe ale unei practici străvechi, pe *argea*⁵, element lexical autohton⁶, cu multiple sensuri, dintre care pe noi ne interesează aici sensul sinonim cu *război* (de țesut). Faptul că *război* s-a impus se datorează fără îndoială unor multiple cauze, ca și în situația lui *plug* înlocuitorul latinescului *aratru*, păstrat doar în aromână, cu observația că în timp ce din coliziunea omonimică *arat* „charru“ (instrumentul) și *arat* „labourage“ (rezultatul acțiunii instrumentului) urmarea a fost înlăturarea primului termen și înlocuirea lui cu *plug*, între *război* „guerre“ și *război* (de țesut) concurența nu a mai avut loc, căci cele două cuvinte nu s-a stingherit: „războiul femeilor“, pe de o parte, și „cel al bărbaților“, pe de alta, nu puteau provoca situații de confuzie. Ba, poate, tocmai sferile lor semantice atît de diferite le-au favorizat conviețuirea, dacă nu o fi intervenit cumva și factori extralingvistici, o anumită ironie care să le fi menținut. Expresia „fiecare cu războiul lui“ nu e doar o simplă presupunere, căci în legătură cu sus-amintitul *argea* se spunea, despre o situație nefirească, o inversiune de roluri, alta decît cea statornicită prin tradiție: „Muierea la război, cu bărbatul la *argea*“⁷.

ar. *sémte* „sentièr“ — n. top. *Sămînța*

Menținîndu-ne în același domeniu de viață materială și îndepărtîndu-ne doar aparent de cheștiunea în cauză, reamintim că termenii latini

⁴ Situațiile sînt numeroase. Vezi în acest sens influențele limbii românești asupra celei bulgare discutate de Th. Capidan în DR, III, p. 129 și urm. În alt loc S. Pușcariu prezintă „aventurile“ unui „cuvînt călător“, *colac*, care de la sensul primitiv vechi slav de „roată“ a intrat în mai toate limbile slave, apoi de aici în graiurile friulene, venețiene etc.; românii și-au alcătuit dintr-un fals plural (*koláč*) un singular *colac*, ca *sac/saci*, și sub această formă l-au împrumutat de la noi bulgarii, ba chiar și turcii; cf. S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, 1977, p. 166.

⁵ „Groapă în pămînt, gaură și patru pari, de punem picioarele acolo“ (p. 791, h. 470); „De vreo 50 de ani nu mai există *argea*“ (p. 899); „N-a fost războaie (mai demult), a fost cică în pămînt (*argea*), cum o fi fost, nu știu“ (p. 928). Termenul era cunoscut și în Banat, după cum pare să sugereze cîteva nume de loc, nu îndestul de cercetate: *Ardelul*, *Argerul* (Cîrnecea) etc.

⁶ Cf. I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970, p. 132—133.

⁷ Deși istoria culturilor materiale menționează și pe bărbați îndeletnicîndu-se cu țesutul, „faptele arată că și războiul de țesut (...) a fost plăsmuit de femei“ (I. E. Lips, *Obîrșia lucrurilor. O istorie a culturii omenirii*, București, 1958, p. 189. Cît despre zicală (menționată de Zane în proverbele sale, apud DA, s.v.) este evident că se ocolește repetarea cuvîntului, cu dublu sens.

trames, *deverticulum*, *meatus*, *semita* etc., care numeau „drumul“ au dispărut din limbile romanice. Doar *semita* s-a mai păstrat în ar. *semte* cu pl. *semți* „poziție; cărare; frontieră, hotar“ și în francezul *sentier*⁸. Într-o expresie ca cea citată după Pouqueville, *Li vin'e tu semte* (= li iese în cărare)⁹ e clar că *semte* înseamnă „potecă de munte“. Cărările care străbăteau culmile înălțimilor de-a lungul lor constituiau și hotare între două ținuturi sau teritorii ale două localități. Un nume topic *Semitia* cum îl aflăm pe hărțile secolului trecut¹⁰, în vestul județului Caraș-Severin în apropierea satului Gotești (Hunedoara), a fost pronunțat, probabil, rind pe rind, **Simița*, **Sămița*, **Șimița*, transformându-se cu ușurință, prin etimologizare populară, în *Sămînța*, cum îl notează I. Lotreanu¹¹. Fenomene asemănătoare găsim cu prisosință în toponimia tuturor ținuturilor¹².

După cum se prezintă locul, este clar că avem a face cu „o cărare de-a lungul culmii“ care, chiar dacă nu mai este în prezent hotar între două ținuturi sau sate, a fost foarte probabil cindva. De altfel, culmea numită așa se găsește la linia de despărțire dintre ținutul Severinului și cel al Hunedoarei.

lat. *tram/trames* — ar. *tramă* — *a destrăma* / *a întrema* — *a încilci* / *a descilci* — *a urzi* / *a pune la cale*

Între *trames* „cărare ocolită“¹³ și *trama* „fir; urzeală“ nu există numai o asemănare formală, ci, probabil, a existat și o înrudire etimologică, semantică, căci similitudinea dintre „cărare cu ocolșuri; încilcită“ și „încilcitură urzelei“ este evidentă; cf. rom. *încilceală* explicat de dicționare prin slv. *klǎciti*, iar acesta din *klǎkǎ* „urzeală“¹⁴.

Revenind la *trama*, tema s-a păstrat în ar. *tramă* „urzeală“ și în dr. *destrăma*. Pe acesta S. Pușcariu îl discută amplu într-un articol în care preia etimologiile propuse de Cihac, Ov. Densusianu, dar nu este de acord cu înrudirea etimologică dintre *a destrăma* și *a întrema*¹⁶. Deși conchide că „în limba română există un paralelism atît de perfect între verbele compuse cu prefixul *în-* și cele cu *des-*“, încît nu îi este cunoscut „nici un singur exemplu ca un verb compus cu *des-* să nu exprime noțiunea opusă sau negativă față de cel compus cu *în-*“¹⁶, totuși, în cazul

⁸ Cf. T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, București, 1974, s.v.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Oficiul cadastral Reșița, Z 23, col. XXVII, Rusca, 227.

¹¹ I. Lotreanu, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1935, p. 67.

¹² Cf. deformarea slavului *selca* „seliște; vatră a satului“ în *Sulița* (O. Răuț și V. Ioniță, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976, p. 72).

¹³ *Dicționar latin-român*, Ed. Șt. București, 1962, s.v.

¹⁴ Cf. *DA*, s.v. Pus în legătură și cu *a încurca*, acesta descinzînd la rîndul său din lat. *colis* „caier; fir“ (sub *încurca*).

¹⁵ În *DR*, I, p. 235—236.

¹⁶ *Ibidem*.

lui *a destrăma* — *a întrema* nu mai admite opoziția pe baza înrudirii etimologice, căci „*a destrăma* nu se întrebuițează niciodată decît în înțelesul propriu de «a scoate firele dintr-o țesătură», în funcțiune reflexivă, despre țesături, «a se zdrențui» și că „nici măcar nu se poate spune «sănătate destrămată»¹⁷. De ce nu am admite însă următorul raționament. Actualul înțeles al lui *a destrăma* este o fază a evoluției semantice ulterioare, inițial termenul să fi însemnat „urzeală deteriorată încălțită“, încît „refacerea urzelei destrămate“ să fi fost exprimată prin sintagma „urzeală înrămată“. Analogia dintre această „revenire la normal“ și „întremarea omului după boală“ nu ni se pare deloc forțată. E drept că nu se zice „sănătate destrămată“, dar de ce să ni se pară cu totul neobișnuit ca, admițînd originea lor comună, compusul cu *des-* să se întrebuițeze *numai* în sens propriu, iar cel cu *în-* *numai* în sens figurat. Oare să nu fi acționat și aici „boala omonimiei“, încît înlăturarea unor eventuale confuzii să se fi făcut prin specializarea fiecărui într-un singur domeniu.

Este posibil ca *a încâlci* să nu fie străin de slv. *kālčiti*, dar, fără a încerca să lămurim aici lucrurile, atragem atenția asupra expresiilor sinonime *a urzi* (ceva împotriva cuiva) și *a pune la cale*, a antonimiei dintre *a încâlci* și *a descâlci* (și *calea*, *drumul*, nu numai *firele urzelei*) și asupra cvasisinonimiei dintre antonimii *a încâlci* / *a descâlci* și *a destrăma* / *a întrema*, ceea ce ne face să credem că a existat cîndva un sinonim al lui *cale*, **tram* sau **tream* descendent din lat. *trames*, iar că acesta să se fi înrudit semantic cu *trama*¹⁸.

rostul (pînzei) / *gura* (pînzei) — *craciche* (*crașche*) — *crășchiți* — *crișcoî* — *a cîrși*

Pentru *rostul* (pînzei) (h. 450), în partea nordică a țării se zice *cruce*, iar în p. 29 (Secășeni — Banat) s-a înregistrat *crășki* (în transcriere literară *craciche* sau *crașche*)¹⁹. Termenul se înrudește cu *crășchiți* din expresia „se fac firele crășchiți“ (= se încâlcesc)²⁰; cf. *crișcoî* „unealtă de țesut (fără alte explicații), răspuns dat la Chestionarul Hașdeu din Izverna (Mehedinți), termen grupat de DA sub *crască* „scîndură, prăjină lungă pe care boiangii întind firul vopsit, pentru ca să se usuze“; cf. *craschiță* „creangă cu două ramuri egale...“, explicat din ruteanul *kraska* „culoare“ (DA), etimologie inacceptabilă pentru *crișcoî* din Izverna, căci se opun aria geografică și tema **crișc* sau **crîcic* obținută

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Am mai adăuga două observații: a) *trames* se înrudește cu obscurul *drum*; rom. *ream* „șopron“ pentru care se dă originea bulgară sau scr. (CADE) s-a format probabil în lumea balcanică printr-o evoluție de sensuri mai complicată; cf. de la *drum*, *cale* la „capătul acestora“, „înfundătură“ etc.

¹⁹ Fluctuația grupului consonantic -șc- / -șec-, așa cum aude în *mușc*, *mușcă* etc.: *mușșc*, *mușșcă* (Cîlnic).

²⁰ Notat de noi ca răspuns la întrebarea 5902, h. 468 (Cîlnic).

după înlăturarea sufixului *-on*. Să existe vreo legătură între verbul bănăţean, *a cîrşi*, „a se îndrepta spre cineva“ provenit din scr. *krčiti* „a-şi croi drum“²¹ şi aceşti termeni privitori la industria casnică a ţesutului, ca cele arătate mai sus despre *cale* şi *urzeală*? Pentru similitudinea unor sensuri, menţionăm că scr. *krčiti* înseamnă şi „a defrişa“, deci „a-ţi deschide *cale* prin *încîlcitele* hăţişuri ale mărăcinilor“ şi că în Certeja (Abrud), *rost* înseamnă *curătură*, deci „loc defrişat“²².

n. top. *Bucuru* — n. top. *Mirele*

La toate popoarele cărora le sînt caracteristice străvechi îndeletniciri pastorale, vom întîlni în toponimia lor actuală nume topice care reflectă şi păstrează pînă astăzi mărturia despre păstorit. De multe ori aceste urne şi-au modificat într-atît forma lor iniţială, încît cu greu le mai putem înţelege sensul primitiv şi tot atît de greu le putem descifra originea. Într-o lucrare cu caracter monografic dedicată păstoritului la români, Th. Capidan observa că „va fi existînd în toponimia acestor popoare şi nume de locuri cu o formă mai complicată (...) care trebuie studiate, spre a ne putea da seama despre intensitatea vieţii păstoreşti la noi“²³.

Lăsînd la o parte speculaţiile care se făceau despre „păstoritul nomad“, ne dăm seama de firescul situaţiei cînd turmele mari de oi pendulau între munte şi şes, între *văratice* şi *iernatic*, mobilul principal al acestei transumanţe constituindu-l existenţa păşunilor, caracteristicile lor. În referinţele păstorilor despre aceste locuri se dădeau indicaţii cu privire la calitatea păşunilor: acestea erau *bune*, *frumoase* etc.; la poziţia lor faţă de soare: coastele munţilor erau *luminoase*, *însorite*; păşunile aveau, deci, calităţi de care depindea producţia de lapte.

Se înţelege că orice cuvînt capabil, datorită conţinutului său semantic, să dea lămuriri despre poziţia sau calitatea păşunilor, putea fi întrebuinţat şi atribuit ca nume propriu munţilor, plaiurilor şi coastelor acoperite cu păşuni. Desigur, aceleaşi cuvinte erau folosite şi pentru a califica persoanele, lucrurile, încît, dată fiind legătura dintre *om* şi *loc*, dintre *antroponim* şi *toponim*²⁴, este greu de precizat în prezent dacă un nume numit *Frumosul*, ca să luăm un exemplu arbitrar, a fost numit de la bun început aşa pentru păşunile sale, sau i s-a dat numele — ca în atîtea alte cazuri — după ce al proprietarului de turme, stăpîn odinioară al acestui munte. Cine poate şti cînd este vorba de o însuşire a terenului sau cînd de un nume personal în situaţia locurilor numite

²¹ Cf. D. Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti-Pancevo, 1974, p. 113.

²² Cf. ALR, tom IX, s.v.

²³ *Românii nomazi*, în DR, V, p. 332.

²⁴ Există un număr foarte mare de toponimie create din antroponime, dar aceasta nu surprinde, căci între numele de loc şi cel de persoană a existat din totdeauna o strînsă legătură, un raport de interdependenţă.

Locul Frumos, Piscul Frumos, Frumosul etc., ori *Mușatul, Bunul* sau *Dobra*?²⁵ Prezența ambilor termeni ai toponimului compus (apelativ: *munte, coastă, plai* etc. și determinant: *bun, frumos, mușat* etc.), ca în *Piscul Frumos*, ne oferă o situație cât de cât clară, relativ clară, căci și atunci au putut interveni analogii, explicații de natura etimologiilor populare etc.

Acum aproape opt decenii, O. Densușianu atrăgea atenția că numele topice *Bucuru, Bucura* nu provin din antroponime a căror etimologie constă într-o trimitere la verbul *a (se) bucura* cu sensul cunoscut astăzi. A existat, fără îndoială, un adjectiv *bucur,-ă* în legătură cu noțiunea „frumos”, al cărui înțeles actual „s-a putut ușor dezvolta din cel primitiv”²⁶. O. Densușianu nu ne spunea însă dacă adjectivul *bucur,-ă* se aplica numelor comune, întocmai sinonimului său de astăzi, *frumos,-oasă*, deși trebuie să înțelegem din exemplul bănățean „asta-i gură bucură (= frumoasă)”, că *bucur,-ă* era viu în grai pînă nu demult, dacă nu o mai fi folosit și în prezent în unele părți ale Banatului²⁷.

În același studiu se observa împrejurarea că numele de persoane *Bucur, Bucura* „este răspîndit cu deosebire printre ciobani”²⁸ și că, potrivit concepției sale cu privire la locul de formare a dialectelor românești, acesta a fost adus în nordul Dunării de păstorii veniți din sud care au pătruns în Carpații noștri²⁹.

Cît despre originea numelui comun, O. Densușianu sugera apropierea lui de alb. *bukurë* „frumos”, *bukuri* „frumusețe” și *bukuron’* „înfrumusețez”³⁰. O sinteză a tuturor ipotezelor privind originea lui a *bucura* ne-o dă I. I. Russu care admite în finalul acesteia că „o identitate *bucura* — alb. *bukurë* este evidentă, deși sensurile actuale diferă ca urmare a unei lungi evoluții separate a celor două idioame”³¹.

Într-un studiu al lui J. Mačurek despre toponimia românească din Valahia Moravică, pe lângă alte nume topice românești, era notat și apelativul *bukerišu* „loc bun de păscut”³². Așa dar, fără a lua în discuție aici partea finală a termenului, tema, evident identică cu adjectivul *bucur,-ă*, era folosită pentru desemnarea terenurilor cu pășuni bogate.

Avînd în vedere contextul economico-geografic în care apar numele de locuri *Bucuro, munte în Țarcu, de unde Valea Bucurului, Bucuroasa Mare și Bucuroasa Mică*, tot aici, apoi *Bucurosu*, înregistrat cu variantele *Bucuroșu și Bucuroșu* (acestea din urmă modificate, primul prin analogie

²⁵ Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 110.

²⁶ Ov. Densușianu, *Opere* (ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb), vol. I, București, 1968, p. 473.

²⁷ Menționat de S. Liuba și A. Iana în cunoscuta lor monografie; apud Ov. Densușianu, *op. cit.*, p. 473, nota 1.

²⁸ *Ibidem*. Pentru frecvența numelui printre ciobani, v. C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească, în secolele XVIII—XIX*, București, 1976, în tabelele anexe.

²⁹ Ov. Densușianu, *op. cit.*, p. 473.

³⁰ *Ibidem*, p. 473.

³¹ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 143—144.

³² Apud Vintilă Mihăilescu, în *Institutul de geografie. Lucrările simpo-*
www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

cu numele topice cu aspect diminutival, cel de al doilea prin analogie cu toponimele cu determinantul adjectival *roșu*, întâlnit deseori)³³, aceste numiri au fost date, probabil, locurilor în legătură cu calitatea pășunilor. În sprijinul acestei prezumții stau poziția lor față de soare, poziție care a influențat favorabil calitatea pășunilor, precum și valoarea sufixului *-os*, *-oasă*, specializat pentru a indica o caracteristică a locului și care are în același timp și avantajul asemănării formale cu adjectivul *frumos*, *-oasă*.

Despre antroponimele *Mira*, *Miru*, Th. Capidan făcea următoarea remarcă: originea lor nu este slv. *Vladimir*, un hipocoristic al acestuia, ci trebuie căutat în alb. *mirë* „bun, frumos“, el făcând parte, deci din fondul comun româno-alban³⁴. Ca nume de persoană îl găsim menționat cu indicația „vlah din Serbia“, în varianta *Mire*, în anul 1348³⁵.

În Banat, în vecinătatea numelor de locuri discutate mai înainte, derivate din *bucur*, *-ă*, la nord de *Gugu* se află versantul numit *Mirele*, pe care exista în secolul trecut o mare concentrație de stîni³⁶. În afară de acesta am mai notat *Piriul Mirei*, *Poiana Mirei* (Rusca Montană), *Șestul Mirului* (Valea Bolvașniței). Actualul nume topic din hotarul Petroșniței, *Miraia*, păstrează amintirea unei așezări dispărute, menționată pentru întâia oară documentar la anul 1468³⁷.

Cel puțin o parte din acestea sînt mărturii ale faptului că a existat pînă într-o vreme un termen *mire* cu care erau calificate pășunile, dar și persoanele, termen sinonim cu *bucur*, *-ă*. De altfel în lucrarea monografică amintită la începutul acestei comunicări, Th. Capidan nota în graiul aromânilor că locurile de pășunat, „cu iarbă deasă“ sînt numite în sud *mire*³⁸.

n. top. *Cernele* — *cern*, *-ă*

În lucrarea sa capitală dedicată toponimiei românești, Iorgu Iordan, consideră toate numele topice de pe teritoriul românesc derivate din tema *cern*, ca fiind origine slavă³⁹. Așa de pildă, nume ca *Cerna*, *Cernaia*, *Cernata*, *Cernita*, *Cernați* etc. sînt socotite sinonime slave ale lui *Nea-*

zionului de toponimie, *București* — iunie 1972, *București*, 1975, p. 57.

³³ Găsim fapte analoge și în toponimia românească din sudul Dunării; cf. *Voiusa* (*Văioasa*), *Lemnușa* (*Lemnoasa*); apud. Th. Capidan, *op. cit.*, p. 232; 246.

³⁴ Idem, în *DR*, II, p. 491.

³⁵ Apud N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 445.

³⁶ Cf. reproducerea dată de noi în lucrarea citată la nota 12, p. 59.

³⁷ Cf. C. Suciū, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 374.

³⁸ Th. Capidan, în *DR*, IV, p. 277.

³⁹ Cf. I. Iordan, *op. cit.*, p. 118.

gra și sînt corespondenții slavi respectivi: slv. *črunu* blg. *čeren*, *-na*, *-no* etc.⁴⁰. Deci, după cum se poate observa, nu este pomenit vreun românesc *cern*, *-ă*, element comun. Nici I. Conea, nu amintește un asemenea termen comun românesc atunci cînd discută un paralelism din Oltenia, *Cernaia* — *Negraia*, lăsînd să se înțeleagă că formațiile din radicalul *čern* sînt creații toponimice slave, după modelul celor românești⁴¹.

Este interesant de sesizat că principala lucrare lexicografică românească, Dicționarul Academiei (DA), menționează adjectivul românesc *cern*, *-ă* (masculinul refăcut, de fapt, căci izvoarele ne oferă doar forma lui feminină, *cernă* „oaie neagră“), înregistrat de Hașdeu în Chestionarul său (Grîndeni—Golj și Dracea—Teleorman); cf. o mențiune din Monitorul Oficial din 1907, „Opt oi, și anume una cernă, brează în frunte“. La acestea trebuie să adăugăm și pe *Cernea* antroponim și zoonim (nume de vaci sau boi), *Cernei* „nume de ciine ciobănesc“ (Hașdeu—Chestionarul, în Rîmnicu Sărat), *Cernăuț* nume de bou (Idem, Bozieni—Neamț).

În timp ce *cern*, *-ă* este puțin cunoscut, probabil astăzi nefolosit, dispariția lui datorîndu-se iarăși din cauza omonimiei, *a cerni* „a înnegri“ cu sens tranzitiv; apoi cu cel de „a îndolia“ și reflexiv „a se întrista“ și mai cu seamă *cernit*, participiul acestuia, sînt încă activi, datorită intrării lor în limba literară, productivității derivate a lui *a cerni*: *cernitor*, *-oare* adj., *cernire*, *cernitură* și, mai ales, *cerneală*, asupra căruia vom mai insista puțin.

Cerneală are sensuri multiple, concrete și abstracte, dintre care menționăm „faptul de a cerni; cernire“, deci echivalent cu „innegrire“, „durere“; „doliu“; „tristețe“, apoi „culoare neagră cu care se vopsea mai ales fibrele textile și părul“; adăugăm sensul de „humă, pămînt negru etc., folosit la înnegrit obiectele de uz casnic, pereți“ etc., deci colorant, în general, de natură argiloasă, întîlnit în graiul din Banat, în partea sud-estică, în așezările de pe Valea Bistrei și cea a Timișului⁴².

Cîteva nume de locuri atestă o dată în plus răspîndirea acestui termen, căci *Pîriul cu Cernele* (Marga), *Dealul Cernelei* și *Valea Cernelei* (Bănia), *Cernele* (Vîrciorova) nu semnifică altceva decît locuri pe care se găsesc coloranți, *cernele*, de care aminteam mai sus.

Revenind la adjectivul *cern*, *-ă* ne punem întrebarea: n-a avut acesta cîndva o circulație mai largă încît să fi fost acordat ca atribut și altor lucruri, nu numai animalelor, așa cum pare să ne sugereze puținele exemple din DA? Cîteva alte date din toponimia hotarului satului Petroșnița par să răspundă afirmativ acestei întrebări, în sensul că ceea ce numim astăzi *Pîriul cu Cernele* să fi fost altădată și în anumite locuri numit

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ I. Conea, în *Terra*, 1965, nr. 3, p. 53.

⁴² Și nu numai aici, ci pe o întindere mai mare. Pentru *Pîriul cu Cernele*, v. D. Jompan, în *StComC*, I, 1975, p. 102.

simplu *Cerna*, după cum și o bucată de teren pe care predomina argila de culoare neagră, să fi fost numită probabil cu același termen, deci *Cernă*. Căci pîriul *Cerņișoara* din hotarul Petroșniței, apoi locul numit *Cerņișoare* din izlazul acestei localități, reprezintă evident diminutive dintr-un *Cernă*; cf. *Neagra* — *Negrișoara*, deci un diminutiv comun *cernișor* „negrișor; negruț”. Informatorul dă următoarea explicație locului: „aici se găsesc cărbuni, adică *cernele* de fărbit”. Cît de productiv era *cern*, -ă pe aceste locuri se desprinde și din faptul că nu departe de *Cerņișoara* găsim *Valea Cernețului*, care se desparte în două văi mai înguste și mai scurte, *Fera Mare* și *Fera Mică*; dealul din apropiere se numește *Dealul Cernicului*, iar un altul *Cernicova*, derivat evident slav, ca de altfel și *Cernovățul*, tot aici⁴³.

În același context geografic găsim atît serii sinonimice, cît și antonimice, necesare cînd se ivește nevoia diferențierii locurilor: *Cracii Cătrăni*, o pădure cu ceri, unde se făceau cărbuni, *Țărîna Albă*, loc cu pomi.

Putem spune că, chiar dacă astăzi *cern*, -ă apelativ românesc de origine slavă, nu mai este folosit, el a existat altădată și era utilizat în variate situații, *Cernă* însemnînd, deci, în domeniul toponomastic „Pîriul Negru” sau „Locul cu Pămînt Negru”. Cazul acesta s-ar adăuga atîtor altora, ceea ce impune prudență în aprecierea unui toponim cu privire la originea lui⁴⁴.

*
* *
*

La capătul acestor note de lingvistică, etnografie și despre toponimie, ca deținătoarea unor dovezi pe care nu le găsim în documente, putem spune că, urmărind istoria unui cuvînt, evoluția lui, aducem deseori informații noi despre istoria unor lucruri sau ale unor elemente de viață materială și spirituală a oamenilor acestor locuri, despre care din păcate, ne lipsesc de foarte multe ori mărturiile scrise.

VASILE IONIȚĂ

⁴³ Ca un nume de loc să fie numit *Cerņișoara* se înțelege că un altul din apropiere trebuie să se numească *Cernă* sau să fi existat un apelativ *cernă*. Nevoia diferențierii a impus folosirea și a altor diminutive (cf. *Cernețul*, *Cernicul* etc.). Dacă în privința lui -eș și -ic nu putem fi siguri că au fost utilizate de români, aceste sufixe existînd ca mijloace derivative și la vorbitorii unor limbi slave, în cazul lui *Cerņișoară*, acesta a fost dat fără îndoială de români.

⁴⁴ „Cînd un apelativ de origine slavă care stă la baza unui toponim nu există astăzi în graiurile românești, nu putem exclude posibilitatea ca el să fi existat și să fi făcut parte din lexicul limbii române și, deci, a putut servi românilor la crearea unor toponime” (E. Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie* (volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen și I. Mării), București, 1970, p. 265.

NOTES LEXICALES

(Ethnographie—toponymie)

(R é s u m é)

Après on exprime quelques considérations sur la relation *chose — parole*, aussi sur la nécessité des phénomènes dans leur interdépendance réciproque, l'auteur propose quelques explications pour *război* „métier à tisser“ et les autres termes de ce domaine: *vatale*, *bătătură* etc.

On discute le nom de lieu **Simița*, **Sămița*, **Simița Sămînța* qui conserve le lat. *semita* „sentier“; la relation *a destrăma* „effiloche“ — *a întrema* „se retablir“ le thème commun de ces deux termes lat. *trama* puis la relation de lat. *trama* et *trames*. On donne les étymologies des termes régionaux de trame: *crașche*, *crișcoń* etc.

Ensuite, on démontre que les toponymes de type *Bucuru* et *Mirele* n'ont pas toujours une origine anthroponymique, car le nom commun *bucur*, *-ă* et *mire* ont eu autre fois, en dacoromaine aussi, comme en macedoromaine, le sens „beau, belle“, qualificatif conféré aux montagnes, où les bergers trouvaient des pâturages riches.

En partant de la remarque de E. Petrovici, selon qui il y a des toponymes qui proviennent d'appelatifs communs qui ont disparu en roumain, mais qui ont y existé autrefois, l'auteur démontre que l'appelatif commun *cern*, *-ă* adj. a eu une utilisation plus répandue que aujourd'hui.